

נושאן המרכזי של יצירת אומנות רבות, או ההשראה ליצירות אלה, הן, לעיתים קרובות, נשים. עם זאת, נשים משמשות בדרך כלל כאובייקט ביצירות אומנות, והשפעתן על עולם האומנות מודרת מהשיח ומהנרטיב כיוצרות פעילות של תוכן וביטוי אומנותי. לעיתים רחוקות זוכות נשים לתהילה בזכות אומנותן או בזכות האמירה החברתית המתבטאת ביצירותיהן. בכך יוצאת דופן האמנית פרידה קאלו (Frida Khalo), אשר הדימויים שביצירותיה מערערים על האישה הפסיבית שמטרתה לפייס את המבט הגברי. במקום השימוש בנשים כמוזות, היא תיארה את השימוש בה בעצמה כנושא מרכזי בעבודותיה. בעבודה זו אתאר את יצירתה של קאלו משנת 1940, "דיוקן עצמי עם שיער קצוץ" (Self portrait with cropped hair). אציג את הדרך בה מבנה קאלו את ביצועיה של נשיות ושל גבריות באמצעות היצירה, ואת האופן בו עושה קאלו שימוש ביצירותיה ככלי לביטוי פוליטי ולייצוג עצמי.

עבודה זו מתווה את ייצוגה המגדרי של קאלו ביצירה בה היא מגלמת תכונות מגדר גבריות לצידן של תכונות נשיות. ייצוג אנדרוגני זה קשור רבות ליחסיה של קאלו עם משפחתה, כמו גם ליחסים שלה עם בעלה, דייגו ריברה, אמן גם הוא. בנוסף, מדגימה קאלו תעוזה פוליטית בכך שמתעמקת בהבדלי הכח בין נשיות לגבריות. היא מגלמת את הפעיל הפוליטי, דמות המגולמת במהלך המהפכה המקסיקנית בעיקר על ידי גברים. המורשת של קאלו חוצה מעבר לאמנות שלה ומעבר לשיוכה התרבותי והעממי. הדיוקנאות שלה, המציגים מתח בין הנשי לגברי מעבירים את המאבק האישי שלה כמו גם את המאבק הגדול יותר של האוכלוסייה המקסיקנית, ושל נשים מקסיקניות בפרט.

הדיוקן העצמי של קאלו עם השיער הקצוץ מעיר הערה על רעיון ביצוע, או הפרפורמנס, של מגדר ומין בתקופת הזמן שלה. רעיון שהגותו נוסחה על ידי הפילוסופית והתיאורטיקנית ג'ודית באטלר במאמרה " Performative Acts and Gender Constitution " משנת 1988. בעבודה זו אדון באופן בו קאלו מבטאת בעבודתה פרפורמטיביות מגדרית, או היברידיות מגדרית לפי הגדרות אלה. כמו כן, אתייחס אל מאמרה של בטי פרידמן, "הבעיה שאין לה שם", ואראה כיצד רעיונותיה מגולמים ובאים לידי ביטוי גם בסביבה תרבותית השונה מזו בה נכתב המאמר. לבסוף, אשווה בין שתי התיאוריות על מנת להראות כיצד כל אחת מהן מאירה צדדים שונים ביצירתה הייחודית של קאלו והמשמעויות העולות מתוכה.

ביצירה "דיוקן עצמי עם שיער קצוץ", קאלו לבושה בחליפת גבר, אוחות בזוג מספריים, ואילו קצוות שיערה מפוזרות לכל עבר. היא גם אוחות בכמה קבוצות שיער בידה כעדות על ההקרבה שנאלצה לעשות, היות שהיצירה צוירה כמחאה על פרשיות האהבה שניהל ריברה, בעלה של קאלו, אשר הובילו לגירושיהם. בראש הפורטרט כותבת קאלו את מילותיו של שיר עם מקסיקני: "תראי, אם אהבתי אותך, זה בזכות השיער שלך. עכשיו, כשיש לך שיער קצר, אני לא אוהב אותך עוד." (Mira que si te quise, fue)

(por el pelo. Ahora que está pelona, ya no te quiero). לדברי פרידה, החלק החביב על ריברה בה היה שיערה, ושיערה בא לייצג את כוחה ומיניותה במערכת היחסים ביניהם. ניתן לפרש את השיער הגזוז שבדיוקן העצמי כאיבוד או ויתור על כוחה המיני של קאלו, ואולי כמעשה נקמה. כשקאלו מתרחקת מה"נשי" המובהק, היא מדגימה שהיא בשליטה מוחלטת במיניותה ובכוחה על ריברה. אף על פי שאקט גזירת השיער מעיד על ויתור על חלק מהכח המיני שהיה לקאלו על ריברה, אך ייתכן כי בתמורה לו היא צברה כוח אינדיבידואלי רב יותר כאישה.

יצירה זו מייצגת סטייה מהדיוקנאות העצמיים הנשיים והדקורטיביים שקדמו לה, ומראה צד שונה וגברי יותר של קאלו לאחר גירושיה מריברה. הדומיננטיות של הפטריארכיה במקסיקו הייתה חזקה במיוחד במהלך המהפכה המקסיקנית, ופרידה בשיערה הקצוץ וחליפתה הגברית המחויטת מתריסה בבירור על הכוח הגברי ההגמוני. ניתן להתייחס לציור זה כאל ענישה עצמית ואובדן גאווה נשית, אך קאלו מפגינה דווקא שליטה בייצוג העצמי בבחירתה המכריעה לייצג את עצמה בביטוי מגדרי אנדרוגני.

בניגוד לפרסונה ה"נערית" שבדיוקן העצמי קצוץ השיער, לעיתים קרובות מגלמת קאלו אישה מקסיקנית מפוארת וייחודית. זהותה המקסיקנית של פרידה שימשה כמקור לכוח והבניית זהות אישית, ובכך היא הפכה לסמל בינלאומי עבור התנועה הפמיניסטית. עם זאת, מעניין לציין שלמרות שפרידה מאוד ליברלית מבחינה מינית ואינה חוששת לייצג עצמי מחוץ למגדר שלה, היא עדיין מקפידה על נורמות מקסיקניות מסורתיות של הגמוניה ושליטה פטריארכלית.

מאמרה של בטי פרידמן, "הבעיה שאין לה שם", דן בפרדיגמות הקשורות להבניות מגדריות. פרידמן מציגה את הרעיון שמגדר נשי, כמו גם מיתוסים ותפיסות שונות הקשורות בו מכוונות נשים למימוש עצמי בצורה של רעיות ואמהות תוך ויתור והקרבה של צרכיהן או רצונותיהן הפרטיים.¹ דעותיה של פרידמן משויכות לגל השני של הפמיניזם הליברלי האמריקאי של שנות השישים והשבעים. הגל השני החל לאחר מלחמת העולם השנייה והתמקד במקום העבודה, במשפחה ובזכויות הרבייה של

¹ פרידמן, ב. (1963). הבעיה שאין לה שם. בתוך: המסתורין הנשי. ללמוד פמיניזם : מקראה - מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית. הקיבוץ המאוחד האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר: רעננה, 2006. עמ' 48.